

Irvin Lukežić

PROTESTANTSKA KNJIŽEVNOST GRADIŠĆANSKIH HRVATA

dr. Irvin Lukežić, Pedagoški fakultet, Rijeka, izvorni znanstveni članak, Ur.: 26. studenog 1996.

UDK 886.2(436.17)-97 : 284

U članku se govori o pojavi protestantske književnosti među gradišćanskim Hrvatima u drugoj polovici šesnaestog i početkom sedamnaestoga stoljeća. Protestantska književnost gradišćanskih Hrvata započinje zbirkom postila virtemberškog teologa i propovjednika Johannesa Brenza, tiskanoj u Regensburgu 1568. godine, koju su s latinskoga preveli Antun Dalmatin i Stipan Konzul Istranin. Regensburška 'Postila', objavljena u dva latinička sveska, sadržava nedjeljna evanđelja za čitavu godinu s predgovorima na njemačkom i hrvatskom jeziku. Sljedeće značajno djelo protestantskoga kruga jest hrvatska pjesmarica 'Dusevne Peszne' Grgura Pythiraeusa Mekinića, tiskana u Sv. Križu (Deutschkreutz, Keresztur) kod Soprona u dva sveska. Prvi svezak pjesmarice pojavio se 1609. a drugi 1611. godine. Mekinić, koji se smatra "ocem gradišćanskohrvatske književnoumjetničke riječi" i prvim autentičnim književnikom među gradišćanskim Hrvatima, uvrstio je u svoje 'Dusevne Peszne' prijevode njemačke (pretežito Luterove), mađarske i latinske duhovne poezije, prilagođene gradišćanskohrvatskoj pisanoj tradiciji.

Najstariji sačuvani jezični spomenik gradišćanskih Hrvata i prvi dokaz hrvatske pismenosti u Gradišću do danas poznat, tekst je *Očenaša* i uskrsne pjesme *Kristuš je gore ustaš*, zapisan na praznoj stranici latinskoga misala tiskanog u Ostrogonu 1501. godine. Ovaj zapis, poznat pod nazivom *Klimpuški fragment*, potječe iz 1564. godine, a ispisan je bosančicom i glagoljicom. Njegovi su autori župnici Juraj Vuković iz Jastrebarskog, Juraj Živanić i Filipović koji su službovali u Klimpuhu.¹

1. A. Karall, *Das religiöse Schrifttum der heute Burgenländischen Kroaten bis zum Beginn des 19. Jahrhunderts*. Dokt. Diss. Wien 1967, str. 79-81; M. Meršić ml., *Znameniti i zaslužni Gradišćanski Hrvati*, Čakavski sabor, Rijeka 1972, str. 11-14; S. Geosits, *700 Jahre St. Jakobskirche und Pfarre Klängenbach/700 Jhet crikva svetoga Jakova u Klimpuhu*. Prinos k povijesti klimpuške fare, Klängenbach 1976, str. 19-23 i 84-85.

Klimpuški se zapis vremenski podudara sa širenjem reformatorskoga pokreta i pojavom hrvatskih protestantskih knjiga u Zapadnoj Ugarskoj. Poznato je da su se gradišćanski Hrvati odmah poslije doseljenja u svoju novu domovinu našli u sasvim nezavidnoj situaciji. Sredina u kojoj su odsada morali živjeti bila im je strana ne samo u jezičnom, nego i u vjerskom pogledu. Njihovi zemaljski gospodari, naklonjeni pretežito luteranstvu i kalvinizmu, nastojali su svoje nove podanike svim silama natjerati da umjesto katoličke prihvate protestantsku vjeru.² Oni pritom podupiru hrvatske protestantske duhovnike koji propovijedaju novu vjeru, te počinju tiskati knjige na hrvatskom jeziku.

Prva takva knjiga namijenjena gradišćanskim Hrvatima je zbirka postila virtemberškog teologa i propovjednika Johannes Brenza (Brenczi, Brentz) tiskana 1568. godine u Regensburgu, koju su s latinskoga preveli Antun Dalmatin i Stipan Konzul Istranin. Regensburška *Postila*, objavljena u dva latinička sveska, sadržava nedjeljna evanđelja za čitavu godinu s predgovorima na njemačkom i hrvatskom jeziku.³ Njome ujedno i započinje protestantska književnost gradišćanskih Hrvata.

2. "Tako je među drugim vlasnik gospoštine Željezno, Hans von Weispriach, bio Hrvatom na svoji imanji oštro prepovidaio da svečuju svetu mašu na svoj stari glagoljaški način. A hrvatske podanike gospoštine Landsee-Lackenbach, ka je bila u posjedu obitelji Dersffy, izbatinali su zbog njihove vjernosti katoličanskoj crkvi. Tlačenje katoličanskih hrvatskih podanikov zbog vjere je neko vrime bilo tako jako, da hrvatski duhovnici nisu vidili drugi izlaz nego da se idu potužiti cesaru. Tako je ljeta 1586. jedna hrvatska duhovnička delegacija došla u Željezno pred cesarske komisare s molbom, da im isprosu od cesara dozvolu, da moru svetu mašu opet svečevat 'na stari način'." F. Tobler, *Novi izvorni materijal o Štefanu Konzulu*, Gradišće Kalendar 1987, str. 80. O problemu vjerske opredijeljenosti gradišćanskih Hrvata u doba reformacije vidi u radovima B. H. Zimmermanna, *Reformation und Gegenreformation bei den Kroaten im Österreich-ungarischen Grenzraum*, Burgenländische Forschungen, Heft 8, Eisenstadt 1950. str. 3-29; J. Rittsteuer, *Ueber die konfessionelle Zugehörigkeit unserer Kroaten zur Zeit der Reformation und Gegenreformation*, Burgenländische Heimatblätter, 15. Jahrgang, Heft 1, Eisenstadt 1953; I. Dobrović, *Naši Hrvati u dobi reformacije i prva stoljeta u novoj domovini*, Knjiga XIX. Hrvatskoga Nakladnoga Društva, Beč 1955.

3. F. Bučar, *Povijest hrvatske protestantske književnosti za reformacije*, MH, Zagreb 1910, str. 91-92; Z. Bartolić, *Književni rad Stipana Konzula i krug hrvatskih protestantskih pisaca, Dva Konzul-Dalmatinova predgovora*, Sjevernohrvatske teme I., Zrinski, Čakovec 1980. str. 51-84. "Postila je" - piše Bartolić - "za protestante ono što je za katolike evanđelistar. Konzul i Dalmatin, prije regensburške *Postile* objavili su tilingenšku *Postilu*, na hrvatskom jeziku, glagoljicom (1562) i ćirilicom (1563) - i na talijanskom jeziku (1563) - i bila je namijenjena Hrvatima i drugim južnim Slavenima. A po tomu što je bila tiskana na talijanskom i Talijanima. Ta tilingenška *Postila* bila je prijevod Trubarove *Postile* (1557), sastavljene prema Luteru, Brenzciju, Lassiju i Melanchtonu. Međutim, regensburška *Postila* hrvatski je prijevod *Postile* virtemberškog profesora i protestantskog teologa Ivana Brenzcija, i opsegom nadilazi tilingenšku - sastoji se od dva dijela. *Parvi del Postile* ima 12 nenumeriranih i 207 numeriranih listova, obuhvaćajući nedjeljne propovijedi od Adventa do Vazma. 'Od Adventa ili Prisastya do Vazma' a *Drugi del Postile* ima 177 rimskim brojevima numeriranih listova teksta i 8 nenumeriranih listova *Ukaza ili registra*. *Drugi del Postile* sadrži propovijedi od Vazma do konca crkvene godine - 'od Vazma zatsavsi dari do prissastya oitsito u Czirkvi vsaku Nedillu istu'". Z. Bartolić, *Protestantska književnost gradišćanskih Hrvata*, Sjevernohrvatske teme IV., Zrinski, Čakovec 1989, str. 137. Pretisak Konzul-Dalmatinove *Postile* (1568.) objavljen je u izdanju Istarskog književnog društva 'Juraj Dobrila' iz Pazina i Hrvatskog kulturnog društva iz Željeznog/Eisenstadt (Pazin 1993.). Pretisak je priredio i pogovor napisao Alojz Jembrih. O Konzulovoj književnoj djelatnosti vidi još i sljedeće rasprave: N. Benčić, *Stipan Konzul Istranin u austrijskom Željeznu (1568-1579)*, u: Buzetski zbornik, sv. 17, Buzet 1992, str. 5-10; A. Jembrih, *Još o jeziku Katekizma iz 1561. i 1564. Stipana Konzula i Antuna Dalmate* isti zbornik, str. 15-31; isti, *Der wiederaufgefundene Probedruck des kleinen glagolitischen Katechismus von Stephan Konzul aus dem Jahr 1561*, u: Ein Leben zwischen Laibach und Tübingen Primus Truber und seine Zeit, München 1995, str. 470-481; isti, *Divergenzen in der Sprachauffassung Primus Trubers und Stephan Konzuls in Ungnads "Bibelanstalt"*, isti znanstveni skup, str. 452-469. Vidi prilog I. a) i b).

Regensburška Postila posvećena je "Dobrorojenom Gospodom, Gospodinu Ivanu od Bajspriah, Slobodnomu Gospodinu poli Kobelsdorf, Rims. Ces. P. etc. Vičniku, Kapitanu i Gospodinu vladave Ejenštat i Forthenštain, i Gospodinu Maksimilijanu, slobodnomu Gospodinu od Polhaim i Bartemberg, na Ottenšlagi, Rims. Ces. P. etc. Vičniku, našim milostivim i oblastnim Gospodinom."⁴ Barun Hans von Weißpriach, posjednik velikih vlastelinstava u Zapadnoj Ugarskoj gdje su živjeli Hrvati, bio je veliki zaštitnik protestanata. Zahvaljujući njegovim novčanim potporama Antun Dalmatin i Stipan Konzul Istranin uspješno su završili tiskanje *Postile*. Te iste godine, na Weißpriachov poziv, Stipan Konzul dolazi u Željezno i započinje svoju misionarsku djelatnost među gradišćanskim Hrvatima.⁵

Konzul i Dalmatin namijenili su svoju *Postilu*, kako pišu u predgovoru knjizi, "ubozimi Harvati našimi zemljaki (...) da iz Papinskih tmin k Božjoj svitlosti dojdou, i vavike spaseni budu."⁶ Videći u seobi Hrvata, koji usljed turskih pustošenja masovno napuštaju svoja stoljetna ognjišta i traže sigurnije utočište u Zapadnoj Ugarskoj, znak božanske providnosti, oni svoje poslanstvo poistovjećuju s povijesnom dužnošću. "I sada mi sobom misleći, da nas jest Gospodin Bog radi ovoga njegova dugovanja ili dela naprid u Nimšku zemlju poslal, i skrozi Papino prognanje na to dovel, da mi njegovu Božanstvenu istinu spoznavši, za ku mi njega vavike hvalimo, i to ne samó za naš nego ošće, da tu istu skozi našu službu, milostivu i pomoću Božju Harvackim jazikom mej vnoge narode na široko razplodimo, rarsijemo i očitujemo, da poznaña bude, kadi ni znana. I ča veće od toga mislimo, to bolje virujemo, da jest vsemogući Gospodin Bog čudnovito milost dal, da jesmo štampu u takovom našem jaziku z dijačimi ili z latinskimi, Harvatckimi i Ciruljskimi slovmi z velikim stroškom i pomoću vnoziñ, vernih i dobrih Karstjanov, našli i dobili, vakoj štampi jest Novi teštament, Augustana Spovid i Apologija ili Branba te iste Spovedi, Doktura Martina Lutera Katechizam, Ordinalic Hercega Birtemberskoga, kako poglavite knjige čista nauka svetoga Evanjelja, i ine knjige u štampu svaršene, ošće jedne vele potribne i prudne knjige od pokore, i druge ošće visoko učenoga poglavita učitelja čiste riči Božje, i zgora rečene Augustanske Spovedi, Gospodina Ivana Brenczia Postilu, priko vse godišće, kako takajše poglavita knjiga radi Karstjanskoga nauka i Crikvenoga reda ovdí izkažujemo."⁷

4. Z. Bartolić, *Dva Konzul-Dalmatinova predgovora*, nav. dj., str. 78. Johann (Hans) von Weißpriach (?-1571) bio je od 1554. do 1571. vlasnik Željezanske gospoštije, gospodar vlastelinstva Fortnava (Forchtenau, 1546-1571), Lanžir (Landsee-Lackenbach) i Kobrštof (Kobersdorf), te veliki župan Šopronske županije. Maksimilijan od Polheima i Wartenberga na Ottenschlagu bio je Weißpriachov zet.

5. Stipan Konzul Istranin (1521-oko 1579), rodom iz Buzeta, bio je protestantski propovjednik i pastor u Željeznom (Eisenstadt, Kismarton). Unatoč svoje velike gorljivosti čini se da nije imao gotovo nikakva uspjeha u širenju nove vjere među Hrvatima u Gradišću, koji su mahom ostali privrženi katolicizmu. Godine 1579. gubi mu se svaki trag i nije poznato ništa o njegovu svršetku niti o mjestu gdje je preminuo. Neki autori tvrde da je umro iste godine u Željeznom, dok drugi takvu mogućnost odbacuju. K. Fiedler, *Pfarrer, Lehrer und Förderer der ev. Kirche u H.B. im Burgenlande*, Burgenländische Forschungen, Heft 40, Eisenstadt 1959, str. 23; F. Probst, *Stephan Consul, literarischer Wegbereiter der Kroaten*, Volk und Heimat, 1. Jahrgang, br. 9, Eisenstadt 1948, str. 1-2. Prema Martinu Meršiću mlademu Konzul je u Klimpuhu i Koljnofu blizu Željeznog "pokusio širiti lutorsku vjeru, pri koj priliki je sigurno pokusio upotrijebiti svoj katekizam. Ali ovdešnji Hrvati su odbijali novu vjeru." M. Meršić ml., *Znameniti i zaslužni...*, nav. dj., str. 15. U pretisku (pogovoru) *Postile* (1568.) objavljena su neka Konzulova pisma koja osvjetljavaju njegov dolazak u Željezno. V. i rad N. Benčića spomenutog u bilj. 3.

6. Z. Bartolić, *Dva Konzul-Dalmatinova predgovora*, nav. dj., str. 82.

7. Isto, str. 82-83.

Obraćajući se gradišćanskim Hrvatima, autori ujedno govore o rezultatima svoga dotadašnjega književnog djelovanja povezanoga s radom hrvatske tiskare u Urachu, želeći na taj način upoznati čitatelje s važnošću kulturnoga projekta u kome su sudjelovali. U tom smislu regensburška *Postila* dobiva univerzalni legitimitet, služeći s jedne strane kao božanski medij (*Slovo Božje*) preko kojega je moguće doprijeti do izvorne Kristove vjere, dok s druge strane ostaje sastavnim dijelom općehrvatske književne tradicije i ujedno prvom gradišćanskohrvatskom knjigom. Njihov predgovor predstavlja u isti mah prvi hrvatski književni tekst u kome se pisci izravno obraćaju gradišćanskim Hrvatima a može se smatrati i prvim cjelovitim tekstom gradišćanskohrvatske literature u prozi.⁸

Poslije Konzulove smrti protestantizam se i dalje nastojalo širiti među Hrvatima nastanjenim na području Zapadne Ugarske. Grof Batthyany namjestio je, primjerice, hrvatskoga propovjednika Vida Subdilića, rodom iz Metlike, koji od 1583. do 1585. djeluje u Kisegu.⁹ Osim tih protestantskih emigranata, koji bježeći ih Hrvatske stupaju u službu domaćih velikaša, protestantizmu postupno pristupa i manji broj hrvatskih doseljenika, osobito u onim naseljima gdje su Hrvati bili u manjini u odnosu na protestantsku većinu.¹⁰ No, s prihvaćanjem nove vjere i bogoslužja na stranom jeziku u pravilu bi se asimilirali već u sljedećoj generaciji. Od sredine šesnaestoga stoljeća među Hrvatima u Gradišću djeluje čitav niz hrvatskih pastora, protestantskih duhovnika i propovjednika od kojih je danas najpoznatiji Grgur Mekinić.¹¹

Grgur Pythiraeus Mekinić (? - 1617), bio je jedan od najistaknutijih predstavnika evangeličke crkve u Ugarskoj. O njegovu porijeklu, mjestu rođenja i školovanju nema sigurnih podataka. Prvi se put spominje 1591. kao evangelički

8. "Stilski obojen, i u literarnom pogledu ovaj je Konzul-Dalmatinov predgovor najzreliji njihov tekst, natkriljujući u gotovo svim elementima - i po jasnoći i po jeziku - hrvatski prozni izraz njihovih prethodnika i suvremenika, svjedočeći relativno visoki stupanj izgrađenosti hrvatske proze šesnaestoga stoljeća." Z. Bartolić, *Protestantska književnost*, nav. dj., str. 139.

9. F. Bučar, nav. dj., str. 92.

10. Najistaknutiji među njima su braća Miho (1570-1625) i Emerik (Imbro) Zvonarich (?-1621) rodom iz Šarvara, koji se ubrajaju u red najznačajnijih mađarskih protestantskih pisaca sedamnaestoga stoljeća. K. Sammelweiss, *Der Buchdruck auf dem Gebiete der Burgenlandes bis zu Beginn des 19. Jahrhundert (1582-1823)*, Bgld. Forschungen, Sonderheft IV, Eisenstadt 1972, str. 41, 58-60.

11. M. Smolik, *Grgur Mekinić in njegovi pjesmarici 1609. in 1611*, Časopis za zgodovino in narodopisje, 5 (XL.), Maribor, 1969, str. 246-272; I. Škafar, *Grgur Mekinić Pythiraeus, hrvatski protestantski pisatelj, in začetki slovstva pri gradišćanskih Hrvatih*, Časopis za zgodovino in narodopisje, 5 (XL.), Maribor, 1969, str. 273-295; M. Meršić ml., *Zwei neuentdeckte kroatische Gesangbücher aus der Reformationszeit*, Burgenländische Heimatblätter, 34. Jahrgang, Heft 1, Eisenstadt 1971, str. 24-32; isti, *Znameniti i zaslužni...*, nav. dj., str. 19-33. Pretisak dvosveščane pjesmarice Grgura Mekinića-Pythiraeusa *Duševne pesne* (1609, 1611.) izašao je u izdanju Kršćanske sadašnjosti u Zagrebu, Nacionalne i sveučilišne biblioteke u Zagrebu i Hrvatskog kulturnog društva u Gradišću iz Željeznog/Eisenstadt (Zagreb, 1990.). Za tisak ih je priredio i opsežnom studijom popratio dr. Alojz Jembrih u pogovoru pod naslovom *Grgur Pythiraeus Mekinić i njegove pjesmarice (1609. i 1611.)*. Spomenutoj studiji, koja obasije 162 stranice, Jembrih je pridodao bibliografiju svih rasprava o tim pjesmaricama. Isti autor objavio je i radove: *Barokni elementi u Mekinićevim pjesmaricama (1609. i 1611.)*, u: Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU, Varaždin, br. 4-5, Varaždin 1991, str. 165-176; *Mekinićeve pjesmarice iz 1609. i 1611.*, u: *Studia phraseologica et alia* (Festschrift für Josip Matešić), München 1992, str. 255-268.

duhovnik (pastor) u Štamperku (Steinberg, Répceköhalom). Nakon Štamperka odlazi u Sv. Križ (Deutschkreutz, Keresztur) gdje ostaje do smrti, živeći isprva kao pastor a kasnije i senior (dekan) među tamošnjim Hrvatima. Ovdje je o svom vlastitom trošku objavio dva sveska hrvatskih crkvenih pjesama pod naslovom *Duševne pesne*. Prvi svezak pjesmarice pojavio se 1609. a drugi 1611. godine.¹²

Premda je djelovao pod pokroviteljstvom mađarskoga velikaša Pavla Nadasdyja, koji će Sv. Križ pretvoriti u znamenito protestantsko kulturno i književno središte svoga vremena, Mekinić obje knjige posvećuje Mikuli Zrinskome, svome "vazdar milostivnom obranitelju."¹³ Na početku druge knjige uvršteni su epigrami na latinskom jeziku čiji su autori braća Mihovil i Emerik Zvonarich, znameniti mađarski protestantski pisci i evangelički propovjednici hrvatskoga porijekla.¹⁴ Sve to upućuje na zaključak kako je Mekinić uživao svesrdnu podršku najviših feudalnih i intelektualnih krugova, prvenstveno onih koji su bili naklonjeni evangeličkoj crkvi.

Razlozi radi kojih se Mekinić odlučio objaviti zbirku crkvenih pjesama na hrvatskom jeziku posve su praktične prirode. Specifičnost protestantizma kao vjerskog pokreta leži u tome što je svoje sljedbenike nastojao u što većoj mjeri uključiti u sve oblike crkvenih i izvancrkvenih pobožnosti, u liturgiji i u svakodnevnom životu. Zahvaljujući nastojanjima Martina Luthera, organizatora njemačke evangeličke crkve, crkveno pjevanje postaje značajnom sastavnicom protestantskoga bogoslužja a crkvena pjesma glavno pomagalo za proširenje nove nauke. Kao evangelički duhovnik Mekinić je dobro znao da pjesme na pučkom jeziku najlakše dopiru do čovjekova srca i utječu na njegove vjerske osjećaje. Stoga se poduhvatio prevođenja njemačkih, latinskih i mađarskih duhovnih pjesama na hrvatski jezik, namijenivši ih

12. Naslov prvoga sveska Mekinićeve pjesmarice glasi: DVSEVNE / PESZNE PSALMI / TER HVALE VZDANIA DIACH-/KE, OD BOGABOIECHIH VCHENIH MVSI / V nímskom i nikoliko VugerSz-/kom Jaziku Szpravne, a Szada / pak V Heruatczki jazik / preobervnte po. / Gerguru PythiraeuSu alit Heruatcz / ki Mekinichiu Pri S. KriSi / kol Soprona Pleba- / buSu. / STAMPANE PRI SZ. KRISI PO / Imre FarkaSu u letu ChriStuSSeuom. / 1609. Potonji svezak nosi naslov: DRUGE KNIGE. / DVSSEVNIH / PESZSZAN, PSALMOV, / HymnuSSeu, ter huale uzdania diachak / vzetih iz SZ. PiSzma, iz zguouora SZ O / tacz, i zmlituam mudrih kni- / Snikou, / lipo Szpraune i popiSzane / po / GERGVVRV PYTHIRAEVS= / Su, alit Heruaczkki Mekinichiu, pri / Sz. Kri Si koll Soprona / PlebanuSSu. / STAMPANE PRI SZ. KRI- / Si, kako perue, tako i oue, va vlaSchiem / SztroSzku Authora, po Imre Far- / kaSSU, u letu ChriStuSSe- / uom 1611. G. Mekinić, *Duševne pesne...*, 1609. i 1611., pretisak (priredio Alojz Jembrih), Zagreb 1990. Vidi prilog II.

13. Posveta otisnuta u obje knjige glasi: "Zmožnomu i visoko rojenu gospodinu, gospodinu Mikuli, večnome i slobodnomu španu od Zrinja, kraljeve zmožnosti Ugerskoga Orsaga korune tanačniku, & c. gospodinu i obranitelju, meni vazdar milostivnu, večni mir od Boga, i obilan dar Duha Svetoga, po Ježušu Kristusu, nas svih otkupitelju, iz srca želim." Riječ je o Mikuli Zrinskom (1580-1625), starijem sinu Jurja Zrinskog starijeg, koji se za razliku od svoga kalvinizmu sklona oca priklonio evangelicima, među kojima je uživao visoki ugled. Zrinski je bio evangelički defensor (branitelj ispovijesti) za područje Zadunavlja (Ultradanubiensis) zajedno s Pavlom Nadasdyjem. Z. Bartolić, *Ivan Manlius i tiskarstvo XVI. stoljeća u Hrvatskoj*, Sjevernohrvatske teme IV, nav. dj., str. 164.

14. "I jedan i drugi Zvonarić otklanja od Mekinića prigovore kuditelja, hrabreći pisca da ustraje u radu. Miho Zvonarić, koji se potpisao kao 'Predicator Sarvariensis, et Senior in Ecclesia Jesu', u posljednjem stihu svoga epigrama veli: 'perge ita Gregori pomere fata Dei', a mladi brat Emerik, koji se potpisao kao 'Concionator Csepregiensis', u svojem epigramu tu poruku varira ovako: 'pergas, hinc furget Magnipotetis honos'. Z. Bartolić, *Ivan Manlius*, nav. dj., str. 166. Vidi i bilj. 10. Epigrami braće Zvonarić prevedeni su na hrvatski jezik u Jembrihovu pogovoru pretisku Mekinićevih *Duševnih pesan* (1609. i 1611.).

liturgijskome obredu i kućnoj uporabi.¹⁵ Pri tome se oslanjao na napjeve hrvatske usmene nabožne pjesme kao i fond starije hrvatske književnosti, što se osobito može osjetiti u načinu izražavanja, leksici, frazeologiji i osebnom stilizacijskom postupku. Osim toga, njegovi se stihovi odlikuju posebnom jednostavnošću i elegancijom, koja je sasvim usklađena s duhom pučke pobožnosti ondašnjega čitateljstva. U ciklusu *Jutarnjih pesmi* Mekinić, primjerice, veli:

*Stante gori draga dica,
ar se bud zorna danica,
svojom svitlostjom prikaza,
i rasviti okruglo svita.*

*Dobro s' prišla draga zvezda
ka nam kažeš na Kristuša,
na nas svih otkupitelja,
zato si ti dike vridna.*

*Ponoy zvezdi vi dičica
Jimajte spoznat Kristuša,
naših duš prava pastira
divice Marije sina.¹⁶*

Pjesma, pisana u osmeračkim stihovima, očito se služi biblijskom simboličkom predodžbom Krista kao *sjajne zvijezde Danice* (Otk 22,16). Zvijezda, koja obasjava tamu noćnog neba, simbol je božanskog vodstva ili božanske naklonosti.¹⁷ "Dičica", kojima se autor izravno i toplo obraća, izraz je što se po svemu sudeći ne odnosi samo na djecu već i na sve ostale kršćane čija je vjera još čista i neiskvarena. On bi se svakako mogao povezati i s poznatom novozavjetnom epizodom koja prikazuje Krista s malenom dječicom ('Pustite k meni malene'), inače vrlo raširenim ikonografskim motivom u protestantskim sredinama počevši od šesnaestoga stoljeća nadalje.¹⁸

15. *Duševne pesne* obuhvaćaju sveukupno 301 pjesmu, od kojih prvi svezak (1609) broji 160, a drugi (1611) 141 crkvenu pjesmu. Najviše ih je prevedeno s njemačkog izvornika; 19 s latinskog i 8 s mađarskog. Podijeljene su u 36 tematskih ciklusa u prvoj knjizi i na 32 u drugoj: velikoblagdanske, katehetske ili katekizamske, pjesme povezane sa svakodnevnim životom, molitvene, pogrebne, parafraze psalama i himni itd. A. Jembrih, *Grgur Pythiraeus Mekinić i njegove pjesmarice*, nav. dj. O pronalasku njemačkih predložaka Mekinićevim pjesmama v. A. Jembrih, *Mekinićeve pjesmarice iz 1609. i 1611*, nav. dj., str. 255-268; M. Smólik, *Raziskovanje slovenske protestantske pesmarice*, u: *Bogoslovni vestnik*, letnik 53, leto 1993, št. 1-2, Ljubljana, str. 75-85.

16. G. Mekinić, *Duševne pesne*, KS-NSB-KDG, Zagreb 1990. (pretisak), str. 85b. V. i A. Jembrih, *Barokni elementi...*, nav. dj., str. 171.

17. J. Hall, *Rječnik tema i simbola u umjetnosti*, August Cesarec, Zagreb 1991. str. 371; *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, SNL KS, Zagreb 1979. str. 593.

18. *Leksikon...*, nav. dj., str. 495.

U nastavku slijedi jutarnja molitva zahvalnica kojom vjernik slavi Gospodina:

*Zmožni dragi gospodine,
milostivni moj Bože,
pokihdob tebi daju,
vse ptice čast i poju,
navlastito u zoru,
veseleći se raduju,
hvalu t' daju z jazici,
da ti njih zmožno proskerbi.¹⁹*

*Zato i ja ti poju,
iz serca sada hvalu,
da si me ti noćaska,
čuval i obderžal zdrava:
po velikoj zmožnosti
prikrita s kreljutmi
da me škurina ne skonča
i noć u snu ne obderža.²⁰*

Prisutnost "škurine" u Mekinićevim stihovima vrlo je česta kao uostalom i pesimistička motivika prolaznosti ovoga svijeta (*vanitas*), toliko karakteristična za baroknu poetiku onoga vremena. Ova se mračna tema provlači u mnogim njegovim prijevodima kao svojevrsni *memento mori*:

*Danas je človik lip mlajahan,
zutra bu na smert betežan,
vreda mora i umriti:
ravno kut cvetje u polji
tako mora ov svit lipi,
v jednom hipu zginuti.*

Ili:

*Putujuć v škurine dolu,
nesriće se ne boju,
v progonu i žalosti,
i v ovoga svita himbi
ar si ti vazdare pri mni,*

19. G. Mekinić, *Duševne pesne...* 1609, 86a. V. i A. Jembrih, *Barokni elementi...*, nav. dj., str. 171.

20. G. Mekinić, nav. dj., str. 86a. U jednoj drugačijoj varijanti stihovi glase: "Hvalu ti uzdajem Bože, / očuval da si me v ovoj / strašnoj noći, ležeća, / u teškoći obdana škurinami, / ino z nevoljama, s kih / me ti oslobodi, Bože, / po tvojoj moći." (*Jutarnje pesme*, str. 84a). Slične molitve zabilježene su i u usmenoj književnosti. Kod mađarskih Hrvata postoji, primjerice, molitva ovakova sadržaja: "Prvi kucanj srca moga / Tebi Bože poklanjam / Koji si me noćas čuvo / Čuvaj me i celi dan / Tebe hvalim tebe molim / S tvojom dobrom dečicom." R. Begovac, *"Idem spati Boga zvati i Mariju milovati"*, Hrvatski institut, Pečuh 1993, str. 8.

*tvoj prut i šćap me ster nosi,
tvoje riči kriposti.*

.....

*Z velikim kričem hodmo,
i njega dičimo,
mi vsi jedinohotno;
zač on bud usliša,
prošnju britku moga kriča,
i bojazan straha,
od mene odagna.²¹*

Nedvojbeno je da u Mekinićevim stihovima možemo prepoznati i odjeke jednoga izuzetno nemirnoga razdoblja, u kome su ljudi stradavali prvenstveno od kuge, gladi i neprestanih ratova. "Obderž Bože keršćanstvo ti / v vom nesrićnom vrimeni", poručuje on u *pesni proti Turku*. U molitvi protiv raznih smrtonosnih pošasti (*proti kugi pesan*) Mekinić pak veli:

*Oslobodi nas iz mriž ti
Dijavla, njega jad odnami,
kugu ti od nas odverni,
i nas s kreljutimi Bog prikri:
budi naš grad, utočišće,
ohrani nas iz milošće*

*Nas kud mlade piplice ti,
pikri čuvaj od napasti,
odverni od nas strahе noćne
i strele ke vadne lete,
kugu ka nam otajno gre,
i čemer trujuć o podne.*

*Tva serditost vnoge skonča
ko vidimo povsud sada
da padaju kako cvetje
ko cvatuć vreda uvene.²²*

Posebno su dramatični stihovi molitve protiv tuče i grmljavine, u kojima se Bog pojavljuje kao strašno i prijeteće biće:

*Ko kaže kripost moć tvoja
ka prašći grmeć povsuda,
zač na vodah i na zemlji*

21. G. Mekinić, nav. dj., str. 60b i 61a.

22. Isto, str. 96a.

*tvoj glas tad stražno zazvoni,
ti Bog dike germiš sada
tvoju zmožnost kaže munja*

*Vsa zemlja tada trepeće
i vse ča j na njoj se giblje
velika brigov težina
ta se vsa trese letina,
dim magla ti gre od nosa
i oganj prez postanka.*

*Iz tvojih ust shodi munja,
od tvoga stola iz neba,
Bog tvoj šator okol tebe,
koji se z daleka kaže
jesu ti černi oblaki
v kih se skrovno zakrivaš ti.²³*

Pojava Mekinićeve pjesmarice svjedoči o povijesnom procesu poznatom i u drugim hrvatskim regijama: pjesništvo medijevalnog porijekla dobiva priliku postati usmeni, ili pak narodno, usmeno postaje inspiracijom nabožne lirike.²⁴ Riječ je o dosada najstarijoj tiskanoj hrvatskoj pučkoj pjesmarici. Pored hrvatskoga pučkoga crkvenog pjevanja koje se prenosilo usmeno i u rukopisima, Mekinić je dobro poznavao njemačke, mađarske i slovenske protestantske pjesmarice koje su mu jedine mogle poslužiti kao uzori prilikom sastavljanja njegova graduala. Najviše se služio tekstovima Lutherovih pjesama koje su jednostavni izrazi iskrenog vjerovanja i proslavljanja Boga.²⁵

"Što se tiče Mekinićeve pjesničke riječi, pjesme su zanimljive s aspekta umjetnosti prevođenja. Ono što se na osnovi djelomične usporedbe njemačkog originala i njegovih prijevoda može reći, jest to što nam se autor otkriva kroz svoju izražajnu individualnost, odnosno svoj stil i stvaralačku interpretaciju originala. U njegovom prijevodu posebno je zanimljivo i to što se nije udaljavao od stila originala, a time je ujedno zadržao stilističku vrijednost prijevoda u okviru vremena u kojem je djelovao - baroka."²⁶ Na taj način njemačko, mađarsko i latinsko pjesničko dobro postaje dijelom gradišćanskohrvatske književne tradicije. Nažalost, za razliku od

23. Isto, str. 95b.

24. N. Ritig-Beljak, *Trajanje usmene književnosti u Gradišćanskim Hrvata*. U: Gradišćanski Hrvati 1533-1983, Zagreb 1984, str. 171. No, valja također imati na umu i postojanje njemačkih predložaka pojedinih pjesama v. A. Jembrih, *Mekinićeve pjesmarice...*, nav. dj., str. 255-268.

25. Luther je bio čovjek iz naroda, koji se trudi približiti istinsku vjeru ljudskim srcima i domovima, uvodeći duh Evandjelja u svakodnevni život. Prva knjižica od osam crkvenih pjesama na njemačkom, od kojih je četiri napisao Luther, objavljena je 1524. godine u Wittenbergu. Poslije toga uslijedilo je izdanje još trideset i dvije pjesme od kojih će Luther napisati dvadeset i četiri napjeva. Cijela zbirka predstavlja temeljno izdanje luteranskih crkvenih pjesama. O. Chadwick, *Istorija reformacije* (The Reformation), Baptistička teološka škola Dobra vest, Novi Sad 1986, str. 53. Čini se da je upravo ta luteranska zbirka poslužila kao predložak Mekinićevoj hrvatskoj pjesmarici. Ivan Škafer ustanovio je da neke od pjesama u Mekinićevoj knjizi potječu iz mađarske pjesmarice Gala Huszara. Z. Bartolić, *Hrvatske protestantske teme...*, nav. dj., str. 141.

26. A. Jembrih, *Grgur Pythiraeus Mekinić i njegove pjesmarice...*, nav. dj., str. 56.

slovenskih duhovnih protestantskih pjesama, Mekinićeve ritmizirane molitve nemaju notni uzorak, već samo uputu na koji se napjev trebaju pjevati.²⁷

U jezičnokodifikatorskom i književnom pogledu autor *Duševnih pesni* nije se mogao osloniti ni na kakvo već prethodno postojeće djelo. Djelujući na području u kojem je bilo doseljenika iz različitih hrvatskih krajeva, morao se prilagoditi njihovim govorima i pisati idiomom koji predstavlja mješavinu čakavsko-kajkavsko-štokavskih elemenata. Pokazujući istančan osjećaj za narodnu riječ gradišćanskih Hrvata, koja se dotada njegovala isključivo u sferi usmenog stvaralaštva, Mekinić je uspio stvoriti takav književni izraz kakav odgovara potrebama hrvatske dijaspore u Zapadnoj Ugarskoj, inaugurirajući pritom hibridnu višenarječnost svojstvenu inače piscima takozvanoga *ozaljskog kruga*.²⁸ U tom smislu Mekinić je uistinu "otac gradišćanskohrvatske književnoumjetničke riječi"²⁹ i prvi autentični književnik među gradišćanskim Hrvatima.

Osim Mekinićevih graduala, nije nam poznato nijedno drugo gradišćanskohrvatsko tiskano djelo iz sedamnaestoga stoljeća. Protestantske knjige, ako su i ugledale svjetlo dana, u razdoblju reformacije počinju se uništavati i paliti na lomačama kao krivovjerna literatura. Možemo pretpostaviti da je na taj način nestao i protestantski katekizam na hrvatskom jeziku³⁰, te čitav niz drugih sličnih knjiga za općenitu vjersku uporabu. Započeti razvojni put protestantske književnosti među gradišćanskim Hrvatima prekida se upravo u času kada bismo očekivali bujniji razmah literarne produkcije i pojavu pisaca koji bi nastavili slijediti put zacrtan Konzul-Dalminovim regensburškim *Postilama* i Mekinićevim pjesmaricama.

Umjesto toga, nastupa razdoblje dugotrajne šutnje u kome imamo malo dokaza o književnosti Hrvata na tlu današnjega Gradišća.³¹ Stoga Andreas Karall sedamnaesto stoljeće naziva *tamnim razdobljem* u povijesti gradišćanskohrvatske literature.³² No, to ujedno ne mora značiti da u spomenutome stoljeću nije stvoreno ništa što bi bilo vrijedno spomena pa ovoj praznini "valja prilaziti i dalje s puno opreza, ali s puno mogućih iznenađenja."³³ Sve to, dakako, nimalo ne umanjuje

27. J. Dalmatin, *Slovenska protestantska pjesmarica* (TA CELI CATEHISMUS, ENI PSALNI, INV TEH VEKSHIH GODOV STARE INU NOVE KERFHANSFKE PEJFNI ANNO M.D.LXXXVIII), pretisak, Svet knjige, Ljubljana 1984.

28. J. Vončina, *Jezik ozaljskog kruga*, Analize starih hrvatskih pisaca, Čakavski sabor, Split 1977.

29. V. bilj. 26.

30. N. Benčić, *Tendencije i glavni sadržaji starije gradišćanskohrvatske književnosti*. U: Varaždinski zbornik 1181-1981. Zbornik radova sa znanstvenog simpozija 1981, Varaždin 1983, str. 509.

31. G. Schlag, *Ein frühes Gebet und Andachtsbuch für die Kroaten des Burgenlandes*, Burgenländische Heimatblätter, 42. Jahrgang, Heft 4, Eisenstadt 1980. str. 195-197.

32. Govoreći o djelima nastalim tijekom 17. stoljeća autor ih označava izrazom "Bücher der 'dunklen Epoche'". A. Karall, *Das religiöse Schrifttum der heute burgenländischen Kroaten bis zum Beginn des 19. Jahrhunderts*. Dokt. Diss. Wien 1967, str. 111.

33. Z. Bartolić, *Hrvatske protestantske teme*, nav. dj., str. 144. "Već sama činjenica da u 17. stoljeću nemamo nikakvih dokaza za literarne produkte osim Mekinićevih knjiga prisiljava nas na razmišljanje i oprez." N. Benčić, *Tendencije*, nav. dj., str. 509. Potvrđuje to donekle i nalaz Z. Bartolića koji je u razdoblju od 1971. do 1973. u Sopronu i Bratislavi pronašao čak 11 dotada neregistriranih hrvatskih protestantskih knjiga. Z. Bartolić, *Književni rad Stipana Konzula*, nav. dj., str. 63 i bilj. 18.

kulturnopovijesnu i književnu vrijednost protestantskoga razdoblja starije gradišćanskohrvatske literature koja je, premda kratkotrajno i oskudno djelima, ostavilo neizbrisiv trag u literarnoj tradiciji gradišćanskih Hrvata.

PRILOZI

I.

a) Predgovor regensburškoj 'Postilli' A. Dalmatina i S. Konzula Istranina, 1568, preuzet iz pretiska i prenešen u današnju transkripciju

Dobrorojenim Gospodom, Gospodinu Ivanu od Bajspriah, Slobodnomu Gospodinu poli Kobelsdorf, Rims. Ces. P. etc. Vičniku, Kapitan i Gospodin vladave Ejzenštāt i Forthenštāin, i Gospodinu Maksimilijanu, slobodnomu Gospodinu od Polhaim i Bartemberg, na Ottenšlagi, Rims. Ces. P. etc. Vičniku, našim milostivim i oblastnim Gospodinom.

Milost Božju, pokripljenje i večni blagoslov k' novomu ovomu litu, skrozi ovoga novoga našega predragoga Emanuela, to jest, Bog s nami, prosimo: K' tomu naša karstjanska ponižna molitva jest vazda pripravna.

Dobrorojena milostiva poštovana Gospodo: Prorok i Kralj David govori na 19. Psal. Pravde Gospodnje jesu istine, i vseukupno pravadne. Plemenitije jesu zlata i vnogo lipa zlata. I opet na 119. Psal. Zakon ust tvojih draži mi je, nego vnogo tisuća kusov zlata i srebra. Ove beside nas uče, da rič i slovo Božje, zato najviše i plemenitije blago na ovom svitu poznati i daržati imamo. I z ovim Davidom eksemplom i naukom, navlastito za ono dragoceno skrovišće riči Božje skarbeti: (jer inako na zlato i srebro, i za svitovno minuće blago, z velikim trudom se mučimo i brinemo). I to isto skrovišće jest najparva i najveća Božja služba, ku ka Gospodinu Bogu imili bismo i dužni jesmo iskati, kad nam radi njegove nesmerne milosti rič svoju, nevrnidnim milostivo zaostunj ponuja i daje, na to da tu istu sa vsu našu pomnju nadstojno poslušamo, učimo se je i objimljemo, i z velikim želinjem ufamo i veselo k'njoj se učimo va vsakoj našoj nevolji i potrebi, pripravni parvo vsako ino blago, nego ovo skrovišće Riči Božje zgubiti, ku nam je tribi najveće uživati, kako parvi Psal. govori onoga človika blaženoga imenujuć, ki svoju želju k' zakonu Gospodnjemu ima. Isukarst ošće Mat. na 13. svoje kraljevstvo prilično predragomu biseru čini, koga kupivši človik, vse ča ima proda, da ga učivati bude. K' tomu još govori. Išćite parvo Kraljevstvo Božje i pravdu njegovu i vsa ova priložet se vam.

Ravno tako prva Božja služba va tom se takajše uzdarži, i ima svoje obitovanje, da ki ovo skrovišće Riči Božje skrozi njegovu milost ima tere ispovida, taj isti dužan ju je drugim podiliti, pomagati na šire i na dalje rasploditi, i vsaki u i po svojem pozvanju: Navlastito oni kojim je osebužno od Boga zručena: Vladavci i svitovna gospoda svojim podložnikom: Pripovidavci i učitelji svojoj općini ili puku, otac i mati od obitelji, dicit i domaćim svojim, i tako jedan drugomu po svojoj meri i daru od Boga danom.

Iz toga fundamenta razumi se, kolika velika Božja služba i plaća je ovo predrago skrovišće Riči Božje prijeti i ohraniti, drugim ljudem podiliti i posvuda

oznaniti: Na drugu stran većega griha nî, pače parvi i najveći grih jest rugati se ričjom Božjom, za nju ne mariti, u vrime prognanja zatajiti, od nje odpasti i hinbeno njom dugovati. Drugih ki jesu navlastito nam preporučeni, mutiti i pačati jim: Pred krivim naukom, idolatrijom, psostjom, ča jest riči Božjoj suprot, verno i s pomnju opominati i karati, kadî jest potriba krivu i hinbenu Božju službu kratiti, braniti i suprot stati. Kako Jeremija na 45. Kap govori: Proklet jest ki delo Božje leno i nemarno čini, etc.

Tako priti Gospodin Bog po proroku Ezehielu na 3. i 33. Kapit. Navlastito pastirom i pripovidavcem, ako istinu budu tajili, kriva nauka, idolatriju i grihe činili se ne videti, i ne budu sprave i ljuto grihe karali, i ljudi od grihov odvrćali. Ja hoću, govori Gospodin Bog, njih kar fiz tvoje ruke iziskati. I Paval Rim. na I. govori: Ki takova čine, smarti jesu dostojni, ne listo oni ki ova čine, nego i ki pristaju činećim. To jesu oni, ki ne krate i ne brane, kadî imaju i mogu kratiti i braniti.

Vijaše se Davidu, i parvo, ako puk svoj ne omisli i k' pravoj Božjoj službi ne privede, od krivoga nauka i idolatrije ne opomina i ne krati, da mu je cić toga griha njegova puka, v ruke njegovih neprijatel predanu biti, i zajedno š njimi poginuti. Kako Saul grozovito svojom dicom i pukom poginu. I. knjige Samuel na 31. Kap.

Eli viši jerej koji koliko od njegove strane, i u njegovom oficiju dobar i viran biše, od Boga bi britko sa vsim njegovim rododom kaštigan, samo cića njegove zale dice, zato da ni po njegovom oficiju kako biše dužan, nebogoljubnost dice svoje, zadovoljno karali bi branil, i k' Božjemu strahu i službi verno opominal. Tako da Bog govori: Ja jesam Eli kući prisegal, da ova zloba ili grih njega kuće nima smirena i utišena biti, ni s posvetiliščem ni žartvu va vekî, etc. I. Samuel 2.

Da bi Bog hotil, da bi karstjanski vladavci, pripovidavci i otci od obiteli ovi eksempl i nauk k' sardcu prijeli, tako bi prez dvojâ, skarbneji va njih oficiju bili, i ne bi takove kaštige i biča radi griha njih podložnikov dočekali. Kako se očitô vidi, da se je zgodilo jur vnogim karstjanskim vladavcem, da su prognani i zgubili svoje vlašće zemlje i didinu i v' sužanstvo odpeljani v' tuje strane, i bojati se ima, da se gore, ča ne daj Bog, ne zgodi, ako se ne povratimo na pravi put i službu Božju, ostavivši idolatriju i krivovernosti. Jere sam Bog po proroku Jeremiji govori na 16. I. na 22. Deuterono. na XXII. Kapit. III. Kralj., na IX Psal. XXXIX, XCII, CVI, CVII, CXXX, etc.

Tako vno go krat Gospodin Bog cića jednoga griha jedan grad i vsu jednu vladavu ili kraljevstvo kaštiga. Kako cića jednoga požiravca i pijanca vsa vladava gladom je mučena. Luka na 15. I. opet, cića jednoga Lota, varoš Zoar jest ohranjen. Rodove XIX. Vsa Syiria radi Naamana bi blagoslovljena, 4. Kralj. 5. Isukrst ošće na kratko govoreć: Daje i kaže uzrok raspa Jerusolimskoga Varoša i vsega njega puka. Ovi jedini uzrok i grih jest, vladavac i podložnikov jerusolimskih, duhovnih i telesnih, zato da ne poznaše vrime njihova pohojenja skrozi slovo Božje. Kako jim opet na znanje daje, ako u takovom vrimenu k' Bogu pravo se obrate i pristanu, da telesni i večni mir, sa vsakim blagoslovom i srićom od Boga hote ohraniti i obdaržati. Luka, XIX.

Kad paki vsemogući Gospodin Bog va ovom poslidnjem vrimenu, kako Isukarst navišćuje, skrozi prodiku S. Evanjelja malo ne vse četiri strane svita jest pohodil, a svit se tako nehvaležan i nespoznat izkažuje, toliko barže nam je konca svita čekati. Ako paki ča dalje provdiliti i odlašati bude, jer Nimška zemlja jest jur slova Božjega sita i skoro to isto od sebe odmeće, tako li hoće Gospodin Bog va tom toga druge ljude i narode najti, meju kimi hoće svoje kraljestvo imeti, kako je čudnovito posvuda izkažuje, dokle on veseli poslidnji dan dojde.

Zato buduć vsemogući Gospodin Bog V.P.M. ž njegovim S. slovom milostivo pohodil, tako da to isto V.P.M. spoznavaju i za predrago njih skrovišće darže, i ne listo sami za se to isto imaju i nadstojno hrane, nego ošće pečalno želiju, da i njegovi podložnici z ovim istim slovom naučeni budu. Kako sada ž njihovimi vernimi podložnici, ubozimi Harvati našimi zemljaki takajše čine tere izkažuju, kojih jest ne malahan broj pod gospodstvom V.P.M. Tako da bez vsakoga dvojenje V.P.M. Gospodinu Bogu jedno vele ugodno posvetilišće čine, i ubozim ljudem najveću pomoć i dobrotu, da iz Papinskih tmin k Božjoj svitlosti dojdou, i vavike spaseni budu. K tomu ošće V.P.M. kako obozi nevoljni prognani iz svoga Otačastva, da vam budete skrozi Isukarsta priporučeni.

Zato imaju i dužni jesu ovi naši zemljaki Harvati Gospodina Boga vavike hvaliti, ki jih jest pod takovu karstjansku milostivu Gospodu priveł, ki tako verno za nje skarbe, duhovnim i telesnim načinom, i Gospodina Boga za takovu bogoljubnu i vernu njih Gospodu verno moliti, vsaku vernost i posluh njim vazda skazati, slovo Božje veselo prijeti, a ne zavrići ga ni ž njim rugati se, parvo nego ga slišaju i znaju čto je takovo slovo Božje, i po njega nauku živeti, i dicu i vsu čeljad na dalje učiti i gojiti po tom istom Slovu Božjem: To hoće Gospodin Bog jednim i drugim obilno duhovnim i telesnim blagoslovom milostivno skupiti, i zadovoljiti.

I kto zna, more biti da jest Gospodin Bog cić toga uboge Harvate skrōzi Turke iz njih Otačastva prognal, i ovamo činil priti, da skrozi V.M.P. skarb tako Isukarstu služeći, i po njih takajše v' tujih stranah i ostali ljudi široko i daleko pod Turkom, k' Bogu privabljeni i pripeljani budu. I sada sami sobom misleći, da nas jest Gospodin Bog radi ovoga njegova dugovanja ili dela naprid u Nimšku zemlju poslal, i skrozi Papino prognanje na to dovel, da mi njegovu Božastvenu istinu spoznavši, za ku mi njega vavike hvalimo, i to ne samo za nas nego ošće, da tu istu skozi našu službu, milostivu i pomoću Božju Harvackim jazikom mej mnoge narode na široko razplodimo, razsijemo i očitujemo, da poznana bude, kadi ni znana.

I ča veće od toga mislimo, to bolje virujemo, da jest vsemogući Gospodin Bog čudnovito milost dal, da jesmo štampu u takovom našem jaziku z dijačkimi ili z latinskimi, Harvackimi i Ciruljskimi slovmi z veliki stroškom i pomoćom vnozih, vernih i dobrih Karstjanov, našli i dobili, va koj štampi jest Novi teštament, Augustana Spovid i Apologija ili Bramba te iste Spovedi, Doktura Martina Lutera Katechizam, Ordinalic Hercega Birtemberskoga, kako poglavite knjige čista nauka svetoga

Evanjelja, i ine knjige u štampu svaršene, ošće jedne vele potribne i prudne knjige od pokore, i druge ošće, koje nisu štampane nego istumačene, ostaju: K' tomu ošće visoko učenoga poglavita učitelja čiste riči Božje, i zgora rečene Augustanske Spovedi, Gospodina Ivana Brencia Postilu, priko vse godišće, kako takajše poglavita knjiga radi Karstjanskoga nauka i Crikvenoga reda ovd i zkažujemo.

I kad k' većemu očitovanju Božje volje Rič njegovu željemo mej Harvate donesti, a navlastito sada buduć od V.P.M. k' njihovim podložnikom na takovo delo pozvani. Zato hotili smo ovu Postilu na čast V.P.M. prikazati i pisati, i pod V.P.M. imenom, našoj općini i zemljakom zručiti i preporučiti, moleći i proseći V.P.M. da se dostoja takovu našu službu i delo radi časti Božje, milostivo i karstjanski prijeti, kako i ufamo. I prez nijednoga dvojenja, vsemogući gospodin Bog njegovo sveto Slovo (ko samo od sebe jest kripko i moćno, čineći i opravljajući vse ono, nač godi i kamo godi ga Bog pošilja). Navlastito V.P.M. i naša uboga Služba, va tom istom Slovu Božjem skrozi njegovo verno obitovanje, neće da zaman izajde i prodikano bude: I ako ne vsi ili vnozi, kako jest Slova Božjega na ovom svitu srića i običaj, daj niki skrozi ovo Slovo Božje k' Isukarstu dovedeni budu. I ako vsemogući Gospodin Bog da svoju milost, da se niki va ovih inih stranah s pravom pokorom i pokajanjem k' Bogu obrate, čto mi iz sardca željemo, ufamo, da Gospodin Bog kaštigu stečenoga nasilna Turka, i nebogoljubni hinbeni Mohametov blud i silu, milostivo hoće odneti i od nas odvratiti. Kako to isto Karstjanov i puka Božjega jest navlastiti zakon i slobod, da Gospodin Bog radi prave Pokore koja iz vire ishaja, prašća i ne kaštiga, i vesti vernih milostivo, odvraća i brani da ih ne muči: I ako se jih listo deset nahodi, ki pravu pokoru čine, kako od Sodome i Gomore, Rodove na 15. jest pisano.

Napokon, molimo i prosimo vsemogućega milostivoga Gospodina Bog, i Sina njegova, Gospodina i Spasitelja našega Isukarsta zajedno Duhom svetim, da rači V.P.M. ž njegovimi plemenitimi karstjanskimi Gospojami, Gospodičići i Gospodičnami kupno v' njegovoj brambi, zaščičenju i nebeskom blagoslovu milostivo do konca ohraniti, i od vsakoga zla ohraniti i ukloniti. I mi ošće ubogi i verni sluge vaši vazda se ponižno V.P.M. preporučamo.

Dan u Rastiponi četarti dan januara. U godišću 1568.

V.P.M.

Umiljeni sluge

Anton Dalmatin

Stipan Istrijan

b) Korizmena propovijed (homilija) prema odlomku iz Ivanova evanđelja iz regensburške 'Postille', preuzeta iz pretiska i prenešena u današnji pravopis

PETA NEDILJA KORIZME, od muke: Evanjelje Ivan na VIII. Kapituli.

Kto od vas hoće mene pokarati od griha? Ako istinu govorim, zašto nevirujete meni? Ki jest od Boga, on riči Božje sliši. Zato vi neposlušate, jere niste od Boga. Odgovoriše tada Suci, i rekoše njemu. Ne govorimo li dobro mi, da si Samaritan i Djavla imaš? odgovori ISUS: Ja Djavla nimam, nego štiju Oca moga, a vi ne štovaste mene: Ja stanovito ne išću slave moje, jest ki išće i sudi.

V'istinu v'istinu govoru vam, ako ki Slovo moje ohrani, neće smarti videti vaveki. Rekoše tada njemu Suci. Sada poznamo da Djavla imaš. Abraam umarl jest i Proroci, a ti govoriš, ako ki Slovo moje ohrani, smarti neće okusiti vaveki. Ili si ti veći od Oca našega Abraama, ki umarl jest? i Proroci umarli jestu: Koga ti samoga sebe činiš?

Odgovori ISUS. Ako ja slavim samoga sebe, slava moja ništar ni, da jest Otac moj, ki slavi mene, koga vi govorite da Bog vaš jest: A ništarmanje niste poznali njega, ali ja znam njega. I ako bih rekal, da ga neznam, bitiću lažnjivac vam priličan. Da znam njega, i Slovo njegovo ohranjam.

Abraam Otac vaš vzradoval se jest, da bi videl dan moj, i vidi ga i vesel bi. Rekoše tada Suci k' njemu. Pedeset godišć nimaš, i Abraama si videl? Reče njim ISUS. V'istinu v'istinu govoru vam, da parvo nego Abraam biše ja jesam. Vazeše tada kamenje da vargu vanj: A ISUS sakri se, tere izade iz Tempła.

PARVA OMILIA, prodikana u godišću 1538.

Va ovom Evanjelju jest zapisana, tako nagla i ljuta karba mei IS(U)K(RS)TOM i Farizeji, da se jedva druga ovoj prilična va sem pismu nahaja. Jere ovi su se tako i toliko ljuto resardili mei sobom, da Farizeji IS(U)K(RS)TA za slavnoga samohvalca, Samaritana, vragometna, smamna i luda darže i imenuju, tako da kamenje dvižu, s kim ga hote posuti. Opet paki IS(U)K(RS)T ni njim ne prašća, nego je imenuje lažnjivce, ubojice i sinova Djavla. Vi ste (reče) od Oca Djavla, i hoćete poželinja Oca vašega naslidovati. On biše od začetka jedan ubojica, i ni va istini ostal, jere ni istine va njem. Kad' laž govori iz vlašćih govori, zač on jest jedan lažac, i Otac ove riči.

Začela se jest ova karba i pregovaranje iz ovoga uzroka, zato da jest IS(U)K(RS)T očito prodikoval, govoreć. Ja sam svitlost svita, ki nasliduje mene, ta u tmínah ne hodi, nego imiti hoće svitlost života. Zato najparvo vijmo ča nam je daržati od ovih sramotnih, nepoštenih besid i del. I u Farizejih ni čuda, da tako ljuto i sramotno suprot IS(U)K(RS)TU govore: Za ki uzrok paki oće i IS(U)K(RS)T s tako nepoštenimi i ljutimi besidami, kako se vidi suprot njim govori? Ni li od njega pitano: Kad' ga proklinjahu ne odgovoraše s kljetvom: I zakon tumačeći govoraše: Molite za onih ki vas kunu? Ali va ovom dugovanju parvo fsih tribi jest na kip IS(U)K(RS)TOV

pozriti. Potle paki na njegovo delo pomisliti. Zakon zaisto općenim načinom zapovida, da ki drugoga ne kune: ali va tomtoga zakon osobujnim načinom ošće drugim zapovida, da grihe karaju i krate, da ono ča bi va jednom prostu človiku nespodobno bilo. Ali to buduć na vlastitomu človiku postavljeno i odlučeno, jest jedan oficij ki mu pristoji. Tako i zakon zapovida ne ubijati, ništarmanje zakonnomu vladanju, lastno jest škodnoga ubiti. IS(U)K(RS)T paki biše nato od Boga Oca pozvan i narejen, da Evanjelje prodikuje, i da s pokazanjem grihov i nečistoć, ljudi u spoznanje svojih grihov privedeni, k' veri se obrate. Zato beside njegove nisu zle ni sramotne, nego jest jedan posluh njegova pozvanja ali oficija.

Drugi račun jest i drugi put u Farizejih: Jere oni i akos imijahu očit oficij grišnike karati, i lastno im biše ljuto na grihe napirati i navaliti, ništarmanje ne biše im lastno grih činiti, ni grihom potvarati ondi kadi ne biše nijednoga griha, i ne biše im lastno neškodnoga na pravodno osuditi. Jere to ča ih IS(U)K(RS)T zove za lažnjivce, ubojice i sinove sotone, to isto s tverdimi Argumenti i svidočanstvom kaže. Ono paki ča oni imenaju ga Samaritanom vragometnim, i sude ga dostojna biti, da se s kamenjem pospe, ne mogu pokazati.

Jere ni zadosta človika kljeti, sramotiti i potvarati, ako ošće ne skažeš da je dostojan i vridan. Zač ako bi zadosta bilo kljeti i potvarati, ki bi se molju te, na sem okruglu svita, ošće meju najsvetijimi neškodnan našal? Osip je s preljubodejstvom potvoren: Ako bi zadosta bilo potvoriti, tako bismo Osipa za preljubodejnika daržali. Kad' Saul Davida proganjaše, čul je imenujuć se za zmutljivca, i potle čuje, da ga zovu karvna muža i za Belijala. Ako bi zadosta bilo kljeti, stanovito bil bi jure dobil Semej, ki ove kljetve i sramote suprot Davidu govoraše. Daniel jest potvoren kako špotljivac kraljeva veličastva, i varžen jest v rov Lavov: Ako bi bilo zadosta ovaditi, ki bi bil veće škodljiv od Daniela? Da našto ovo ponavljam? Imamo IS(U)K(RS)TA ki ni griha učinil, ni jest našasta himba va ustih njegovih, i ništarmanje čuje imenujuć se Samaritanom, i Djavlom objet: I potle da je zmutljivac i da Boga psuje. Ako jest zadosta potvoriti, nedužan i neškodljiv, hoće biti dužan i škodljiv.

Ča je paki od ovoga veće nepravadno? Zato kako ni jedan prost človik ovako potvaranje ili psosti, kako se vide, nima naslidovati, tako nimamo tudje ričam i sramotnu potvaranju virovati, nego imamo pravo ota sakoga suditi, i koliko se nam pristoji, o ota sakoga ako jest prem sramotno potvoren i daržan, dobro od njega daržati i suditi. Potle, hraniti se ima nauk ili prodika, svarhu ke jest izašla tolika karba i pregovaranje. Jere IS(U)K(RS)T jest od samoga sebe učil govoreći: Ja sam svitlost Svita, &c. Veće, ki rič moju ohrani, neće vaveki smarti okusiti: Ovo Farisci taje, i govore, nezmožno biti, buduć on jedan odvaržen i prost človik, i Proroci jesu umarli, &c. IS(U)K(RS)T jim paki iskažuje, i govori: Ki od vas hoće mene od griha pokarati. Razumej lažami: Nijedan nemore lažami pokarati, jere ja ne prodikujem ovo tako nago i ubogo, nego imam svidočastvo Oca moga. Svidočastva paki Oca moga jesu čudesa, ka jest Bog činil po IS(U)K(RS)TU. Jere ako rečem da grihe odpušćam, svidokujem to isto z ličenjem paralitika. Ako rečem, da sam svitlost Svita, svidokujem

ovo, s povraćanjem videnja u Slipcu. Ako rečem, da on ki Rič moju poslušā, neće smarti videi. Ova rič jest: Ja sam svitlost svita: Ki nasliduje mene, ki vame viruje, u tminah ne hodi: Tmine jesu najprvo grihi, potle človičaske nevolje i uboštvō, ka ovim ošće telesna smart, potomtoga paklene bolezni.

Zato oni ki va IS(U)K(RS)TA viruje ima svitlost za ove tmīne, za grihe, za nevolje, za smart i za pakal. H koncu tribi je i ovo ča IS(U)K(RS)T govori ohraniti, da je Abraam vidil njegov dan, &c. I potle: Parvo nego Abraam biše, ja jesam. Jere jesu niki, ki mnidu i darže, da saki človik, ako častno žīve u svojoj veri, more se spasiti. Ovi isti darže, da se Patriarhi u svojoj Veri, mi v' našoj, Turci u svojoj: Zako i Suci ki jesu sada, u svojoj Veri shranjaju i izveličaju. Ošće jesu ki mnidu, da se Vira uzdarži i postavljena jest u zvanjskih Crikvenih naredbah ili častah: I mnidu, zato da se sada nova Vira prodikuje, potle oće nova se ima prodikovati. Ali IS(U)K(RS)T ovdi očitō uči, da je jedna sama Božja čast i Vira, skom se i Patriarhi i mi izveličamo i spasimo.

Zato ovo jest jedina Božja čast od IS(U)K(RS)TA, i Vira va IS(U)K(RS)TA. Tako i Adam, tako i Abraam, tako Proroci, tako mi, tako i naslidnici se izveličaju i ohranjaju. Jer akos i Abraam i Proroci druge Sakramente imijahu nego mi: Ništarmanje jednaka Vira biše, koj Sakramenti služe. Zato tribi nam je nadstojati, da se dobro ove Vire učimo ne čekajući druge nove, nego samo onu staru da ohranimo, ku jesu si bogoljubni od začetka svita naslidovali, koja jest prava Vira va IS(U)K(RS)TU jedinom Sinom Božjim, komu budi vsa slava vaveki.

Amen.

II.

Posveta drugoj knjizi 'Duševnih pesam' Grgura Mekinića, 1611, preuzeta iz pretiska i prenešena u današnju transkripciju

Zmožnomu i visoko rojenu gospodinu, gospodinu Mikuli, večnomu i slobodnomu španu od Zrinja, kraljeve zmožnosti Ugerskoga Orsaga korune tanačniku, &c. gospodinu i obranitelju, meni vazdar milostivnu, večni mir od Boga, i obilan dar Duha Svetoga, po Ježušu Kristušu, nas vsih otkupitelju, iz serca želim.

Svetoga pisma svidočanstva zmožni milostivni gospodine i obranitelju, i Bogaboječih Kraljev eskempli nam kažu, Psalmovi i duševnih pesam, u Crikvi keršćanskoj pravo užanje. Zač Bog hoće, da njega riči svidočanstva očitō bude, po koj se je on človičanskomu plemenu iz milosti očitōval, i nas po Duhu Svetom prosviće u veri potverdil. Ko kažu Psalmi Davida Proroka, i njega lip exempal, ki ne samo u svojo Psalmih diče i izvišava Božju zmožnost, istinu, miloserdje; dobrote, njega puku iskazane očitō u zborišću spoznavši njega obećanje, od prišastnoga Mešijaša, nas vsih otkupitelja: ko vsaki dan va občini sam ponavlja pojuć vsakomu na znanje da, i preporučī: nego i jošće polag toga, Kralj zmožan budući, i Prorok višnjega Boga, pred Ladicom zavetja med drugim pukom z veseljem skačuć na harfah

igra 2. Reg. 6. A to pak se samo u starom, nego jošće i u Crikvi novoga Testamenta, spravljenoj po Kristušu i njega Apostolih je ufano. Zač polag Crikvenih historikušev to svidoeče još i pogani, kako Plinius Junior lib. 10. Epistolarum piše: da kerščani va osobujne odlučene dni, v kup se spravivši rano u jutro Kristušu kako Bogu hvale uzdanja dijačke peli jesu. Polag toga zmožni milostivni gospodine (dalje ZMG) i obranitelju, ako velikoga Šandora samo trumbite glas, i drugè na vojski užane igre je mogal probuditi, z veseljem i serčenom željom boga biti ali vojevati, kojih glas se v aeru razistaje koliko veće more živi, glas riči kriposti Božje, život dajuće, i vaveki obstojne, probuditi naša serca k duševnom ervanju, prot Djavlu svitu i telu. Ar kako je Duh Sveti po prodičtvu Evangelia u vernih kripak i zmožan, tako i po pesnah probuje naša serca ponavljajuć k spoznanju Božjemu, k njega bojznosti, k molbi, k hvale uzdanju etc. Zač dijačke u Crikvi, ravno kako i molitve, imaju k Bogu otpravljenе biti u Duhu i u istini, a ne kako piše Sveti Paval k Ephes. 5. napunite se govoreć z Duhom svetim: i govorite sami med sobom od Psalmušev, hvale uzdanja dijačak i duševnih pesan, pojte i igrajte u vaših sercih gospodinu, i hvalu uzdajte, za vse Bogu i Ocu u imenu gospodina našega Ježuša Kristuša. Sopot ka Kološ: u 3. Rič Gospodinova prebivaj u vas obilno va vsakoj mudrosti, učite se i opominjajte se meju sobom, s palmi, z hvali uzdanja dijačkami, i u pesnah duševnih, z milošću pojući u sercu vašem gospodinu. V kih ričah Sveti Paval Apostol opomina pojuće k trojemu dugovanju: Najpervo kažuć, da su pesne Crikvene Bogu ugodne, kad se njemu poju u Duhu i u istini, to je u pravom spoznanju Božjem, i u zaufanju u vridnost Kristuša. Drugo da neumijući upućeni se uče Božje bojznosti, i da dobrote Gospodinove, po sagdašnjemu užanju dijačak u Crikvi vsim znane budu. Treto da su duševne pesne kako i druga dobra dela Bogu kruto ugodna ko i sveti Augustin tverdi, ki veli: Qui deuote canit, dupliciter orat. Zato i Sv. Paval k pervim ove riči pristavi: Ča godre učinite u riči, a i u deli, ta vsa učinite u imenu gospodina Ježuša, hvalu dajući Bogu i Ocu po njemu. Ova procinivši ZMG i obranitelju ja ove moje druge knjige pesan Hervatom i Slovincem ka hasnomu i prudnomu ufanju po redu pervih lipo spravne, pod vaše zmožnosti milostivim (dalje: VZM) Visoko preslavnim imenom van i na svitlo daju, proseći, da vaša VZM ov darak od mene VZM ponizna sluge dobrovoljno prime, znajući polag toga i stanovito deržeći, da ove knjižice, za voli VZM preslavna imena, ote biti pri vnoгих tim prijatnije i draže. Bog otac gospodina našega Ježuša Kristuša VZM skupa s mojom zmožnom i milostivnom gospom, i sav vsim dičnim dvorom odhrani i obderži, polag dugoga žitka zdravu, darovanu mirom i zanosom dobrom srićom. Dan pri Sv. Križu u dan 6. Augustuša Miseca, u letu po rojstvu Ježuša 1611.

VZM

Ponizan sluga

Gregorius Pythiraeus ondi Plebanus

SUMMARY

Irvin Lukežić

THE PROTESTANT LITERATURE BY BURGENLAND CROATIANS

The text deals with the appearance of the protestant literature by Burgenland Croatsians, during the second half of 16th and in the beginning of 17th century. The protestant literary tradition by Burgenland Croatsians dates from the one collection of sermons, called *Postilla*, written by German theologian and predicant Johannes Brenz from Wittenberg, which was translated from Latin into Croatian by famous protestant writers and publishers Anton Dalmatin and Stipan Konzul Istrijan. *Postilla* was published on 1568. in Regensburg. The book was edited in two parts and consists of dominical evangelic sermons during whole liturgical year, with German and Croatian prefaces. The second important protestant work was edition of selected Croatian graduals *Duševne pesne*, by Grgur Pythiraeus Mekinić who was evangelical pastor in Sv. Križ (Deutschkreutz, Keresztur) by Sopron. That song-book also had double part, the first appeared in 1609. and the second in 1611. at place wich was mentioned. Mekinić, who was considered like the "father of Burgenland Croatsians literature" and the first "real" writer by Burgenland Croatsians, collected in *Duševne pesne* his Croatian translations and adaptations of church songs, psalms and hymns from various German (almost Lutheran), Hungarian and Latin texts.